

บทสรุปการสังเคราะห์
การจัดทำตัวชี้วัดการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบท
โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดย รองศาสตราจารย์ ดร. วิสาखा ภูจินดา

ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยได้ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งปัญหาขยะและของเสียอันตราย ปัญหาน้ำเสีย ปัญหามลพิษทางอากาศ และสถานการณ์ปัญหาน้ำท่วมเมื่อปี 2554 ที่ผ่านมา ซึ่งเกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างขาดความระมัดระวังและไม่รู้คุณค่า และขาดการป้องกันและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ต้นทางจึงมีความสำคัญ เพื่อไม่ให้ปัญหารุนแรงขึ้นหรือเพื่อหยุดปัญหาที่กำลังจะเกิด การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการสิ่งแวดล้อมถือเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ต้นทาง โดยคำนึงถึงหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และอยู่บนฐานของเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม แนวทางการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเรียบง่าย ใช้ทรัพยากรอย่างเกิดประโยชน์สูงสุดและใช้อย่างมีเหตุมีผล ไม่พึ่งเทคโนโลยีจากภายนอก และใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทั้งนี้ในการประเมินประสิทธิผลของการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องมิตัวชี้วัดที่สามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประเด็นการประเมินที่ครอบคลุมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในการศึกษานี้ได้จัดทำตัวชี้วัดการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยอิงกรอบการประเมิน IPO-I (Input-Process-Output and Impact) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเมืองและชุมชนชนบทที่มีการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการสิ่งแวดล้อม 10 ชุมชน ทำการร่างตัวชี้วัดการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทดสอบความเหมาะสมของร่างตัวชี้วัดกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำกับดูแลการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน 400 ตัวอย่าง ด้วยวิธีทดสอบองค์ประกอบเชิงยืนยัน จากนั้นนำร่างตัวชี้วัดที่ผ่านการวิเคราะห์ไประดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงให้มีความเหมาะสม แล้วจึงนำร่างตัวชี้วัดไปทดสอบกับชุมชนเมืองและชุมชนชนบท 3 ชุมชนเพื่อพิจารณาการนำไปใช้ได้

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการใช้สารเคมี ปัญหาขยะมูลฝอย ชุมชนชนบทมีปัญหาระเบิดสารเคมีและปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ ทั้งนี้การพิจารณาว่าชุมชนใดเป็นชุมชนเมืองและชุมชนชนบทนั้นพิจารณาจากการเป็นชุมชนภาคเกษตรกรรมหรือไม่ อยู่ภายในเขตหรือนอกเขตเทศบาล มีปัญหามลพิษหรือปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบทมีการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมีปัจจัยนำเข้า เช่น นโยบายเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม งบประมาณ ภาษีเครื่องขาย การได้รับข้อมูลข่าวสาร ปัจจัยด้านกระบวนการ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบทมีการจัดการทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ การจัดการมลพิษ เช่น ขยะและน้ำเสีย สำหรับปัจจัยด้านผลลัพธ์ เช่น การเกิดเป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อมและเกิดแหล่งเรียนรู้

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบทโดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีในชุมชน ภาวการณ์เครือข่าย การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การบริหารจัดการชุมชน ขั้นตอนและกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทั้งนี้ผลผลิตและผลกระทบจากการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมลดลง คุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น เกิดนโยบายหรือแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม เกิดแหล่งเรียนรู้ ประชาชนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนมีจิตสำนึกที่ดีด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างพอเพียง และช่วยสร้างอาชีพเสริมให้คนในชุมชน การเป็นตัวอย่างสำหรับชุมชนอื่น ชุมชนมีความสามัคคี และลดการพึ่งพาภายนอก

ตัวชี้วัดการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบท 1) ปัจจัยนำเข้าซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหามลพิษในชุมชน ภาวการณ์เครือข่าย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน 2) ปัจจัยด้านกระบวนการ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การบริหารจัดการ การป้องกันและการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ การคัดเลือกเทคโนโลยีในการจัดการสิ่งแวดล้อม 3) ปัจจัยด้านผลผลิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ คุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนลดลง เกิดนโยบายและแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน มีแหล่งเรียนรู้ และ 4) ปัจจัยด้านผลกระทบซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชุมชนมีความเข้มแข็งสามัคคี ลดการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก คนในชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียง มีอาชีพให้กับคนในชุมชน ประชาชนมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่น มีการขยายผลไปยังชุมชนอื่น และเกิดภาวการณ์เครือข่ายการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน